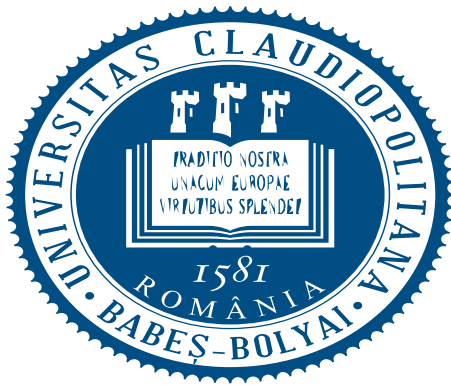

BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY, CLUJ-NAPOCA
FACULTY OF THEATRE AND FILM
DOCTORAL SCHOOL OF THEATRE AND FILM
SCIENTIFIC DOCTORAL THESIS IN THE FIELD OF
CINEMA AND MEDIA

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
BABEȘ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITÄT
BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY

TRADITIO ET EXCELLENTIA

Rezumat

THE PERCEPTION OF STATE VIOLENCE IN CHILE AND ROMANIA

An analysis through filmic evidence based on or inspired by real events

PERCEPȚIA VIOLENȚEI DE STAT ÎN CHILE ȘI ROMÂNIA

O analiză prin probe filmice bazate pe sau inspirate din evenimente reale

Scientific coordinator:
Ioan Pop-Curșeu, prof. PhD

Doctoral Student:
Juan José Almarza Viera

Table of contents

Acknowledgments	6
Agradecimientos	9
Introduction	12
I Part	
Violence, banality of evil and mass control	18
Chapter 1. A general analysis of violence	19
<i>Theories in the study of violence</i>	19
<i>Biochemical theories</i>	20
<i>The important role of genes in the generation of violent behavior</i>	20
<i>Genetics of Behavior</i>	21
<i>Psychosocial theories</i>	28
<i>Psychological perspective</i>	29
<i>Psychodynamic perspective</i>	29
<i>Cognitive-behavioral perspective</i>	29
<i>Structural theories</i>	32
<i>Socio-cultural perspective</i>	32
<i>A comprehensive framework for analyzing violence</i>	34
<i>The influence of situational forces on personal and social actions</i>	38
<i>Rules and roles determine the nature of reality</i>	48
<i>Why systems become so important</i>	51
<i>Analysis of social dynamics: deindividuation, dehumanization, and the manifestation of evil through inactive behavior</i>	54
<i>Deindividuation</i>	55
<i>Dehumanization</i>	56
<i>Moral disconnection</i>	57
<i>Malice by omission: the passivity</i>	59
<i>Why situations and systems matter</i>	60
<i>Heroism and the heroic</i>	65
<i>A film inspired by the experiment</i>	69
Figure 1	

The Stanford Prison Experiment	72
Chapter 2. Hannah Arendt, the Eichmann case and the banality of evil.....	73
<i>The Zone of Interest</i>	<i>82</i>
Figure 2
The Zone of Interest	88
Chapter 3. The Monoform and the media crisis	89
<i>The Universal Clock and the Pitching process according to Watkins</i>	<i>98</i>
<i>La Commune (2000).....</i>	<i>103</i>
<i>The project's concept and its distinctive attributes.....</i>	<i>106</i>
II Part
Chile/Romania: a study of dictatorships as reflected in film	113
Chapter 4. The political timing of two dictatorships overlapped.	114
Comparative experiences and their influence on art in Chile and Romania
<i>The Romanian dictatorship (1965-1989)</i>	<i>119</i>
<i>Videograms of a Revolution</i>	<i>125</i>
Figure 3
Videograms of a Revolution	131
<i>The Chilean dictatorship (1973-1990).....</i>	<i>131</i>
<i>La ciudad de los fotógrafos</i>	<i>138</i>
Figure 4
La ciudad de los fotógrafos.....	142
Chapter 5. Indoctrination, torture and its perpetrators.....	143
<i>The woman behind Bestia and her life.....</i>	<i>144</i>
Figure 5
Porcelain doll inspired by Ingrid Olderöck in Bestia	151
Figure 6
House of Ingrid Olderöck in Bestia.....	152
Figure 7
House of Ingrid Olderöck at present	152

<i>Bestia</i>	153
Figure 8	
In front of the torture center “La Venda Sexy” in Bestia	156
Figure 9	
Outside the torture center at present	156
Figure 10	
Blue envelope in Bestia	157
Figure 11	
Street corner where Ingrid Olderöck was shot in Bestia	158
Figure 12	
The same corner, Coventry Street and Baden Street, nowadays	158
<i>MUGUREL!</i>	159
Figure 13	
Protest statement - Dosar Mugur Călinescu	166
Figure 14	
Message transcription - Dosar Mugur Călinescu	167
Figure 15	
Message transcription - Dosar Mugur Călinescu	168
Figure 16	
Panoul	169
<i>Tipografic Majuscul</i>	170
Figure 17	
The apartment of Mugur’s mother, as depicted in a sketch that was obtained through wiretapping	178
Figure 18	
Securitate Agents in Tipografic Majuscul	179
Figure 19	
Mugur with his father on set in Tipografic Majuscul	179

Figure 20	
The real Mugur Călinescu in Tipografic Majuscul	180
Chapter 6. The different causes that lead to social unrest.....	181
Figure 21	
Un violador en tu camino. <i>Revista Némesis</i>	199
<i>Inside the Social Upheaval at Plaza de la Dignidad</i>	
<i>The unofficial record of protests in Chile</i>	205
Figure 22	
Un pays qui se tient sage	208
Figure 23	
Chile in Revolte	212
Figure 24	
Santiago Rising	213
Figure 25	
Plano Fijo, 100 registros en torno a Plaza de la Dignidad	215
<i>The monopoly of violence, the acronym A.C.A.B., and a non-violent form of resistance</i>	216
Figure 26	
March 8 Protest. On the shield it says: “The fight goes on”. <i>Revista Némesis</i>	224
<i>No</i>	224
Figure 27	
No	229
Conclusions	230
Bibliography	239
<i>Books and articles</i>	239
<i>Online sources</i>	242
<i>Filmography</i>	246
<i>Video-essay</i>	250
<i>List of figures</i>	250

Prezenta cercetare își propune să exploreze violența prin intermediul două studii de caz ale industriilor cinematografice naționale din Chile și România după căderea dictaturilor respective. Deși ambele țări au început simultan procese democratice, cursurile lor politice și economice au divergent semnificativ. Această divergență este reflectată în filmele din anii 1990, în timpul tranziției către democrație, care au abordat în principal marginalizarea socială și economică. Filmele ulterioare au continuat să se concentreze pe provocările personale legate de noile sisteme politice și pe promisiunile neîndeplinite.

Pe 18 octombrie 2019, în Chile au izbucnit proteste în masă împotriva eșecului guvernului de a aborda creșterea costului vieții și stagnarea salariilor, ceea ce a condus la o inegalitate socială extremă - cea mai mare dintre țările OCDE. În România, cazul lui Mugur Călinescu, care a luptat împotriva regimului din Botoșani, evidențiază modul în care tinerii sunt adesea primii care se revoltă împotriva abuzurilor sistemice din ambele țări.

Atât sistemul politic din România, cât și cel din Chile au instituții care folosesc violența, precum Securitatea din România și DINA (ulterior CNI) din Chile. În ciuda tranzițiilor democratice din anii 1990, problemele de justiție nerezolvate din timpul dictaturilor continuă să cauzeze probleme sociale. În prezent, instituții precum Carabineros din Chile sunt analizate pentru metodele lor abuzive de menținere a ordinii publice, subliniind legăturile persistente cu conflictele din trecut.

În capitolul 1, după o introducere cuprinzătoare în violență, mi-am propus să evidențiez natura complexă a fenomenului și teoriile și perspectivele biochimice, psihosociale și structurale pentru studierea acestuia.

Violența este definită ca utilizarea intenționată a forței cu intenția de a provoca daune. Teoriile în studiul violenței includ teoriile biochimice, care sugerează că comportamentul violent are o bază biologică, și genetica comportamentală, care examinează interacțiunea dintre predispozițiile genetice și factorii de mediu.

Factorii non-biologici, precum factorii emoționali și sociali și condițiile contextuale, precum șomajul și inegalitatea socială, influențează, de asemenea, comportamentul violent. Cu toate acestea, asocierea geneticii cu comportamentul poate conduce la politici sociale periculoase, iar cercetarea în domeniul geneticii comportamentale trebuie efectuată cu atenție și în mod etic. Înțelegerea influențelor genetice și de mediu este esențială pentru dezvoltarea unor intervenții eficiente și a unor politici etice.

Am ales să mă concentrez pe investigarea impactului forțelor situaționale propuse de Philip Zimbardo. Obiectivul meu a fost să descopăr factorii subiaccenți care ar fi putut determina recurgerea la violență în anumite circumstanțe și să evaluez legitimitatea monopolului pretins al statului asupra violenței, așa cum a postulat filosoful german Max Weber.

Capitolul se încheie cu o analiză a filmului lui Kyle Patrick Alvarez *The Stanford Prison Experiment* (2015), care aprofundează detaliile unui experiment celebru care a primit atenție pentru concluziile sale și critici pentru metodologia sa.

Capitolul 2 se concentrează pe conceptele prezentate de Hannah Arendt, în special în cartea sa *Eichmann in Jerusalem*. Arendt a inventat termenul “banalitatea răului”¹ după ce a asistat la procesul lui Adolf Eichmann în Israel. Acest termen surprinde ideea că unii indivizi se conformează normelor sistemului lor fără a lua în considerare repercusiunile acțiunilor lor, fiind mânați doar de executarea fără rezerve a ordinelor. Repercusiunile sau rezultatele torturii, execuțiilor sau angajării în astfel de acte nu sunt luate în considerare, atâta timp cât acestea sunt ordonate de autorități superioare.

Arendt discută, de asemenea, contextul procesului lui Eichmann, punând la îndoială jurisdicția Israelului și subliniind implicarea controversată a anumitor lideri evrei în regimul nazist. Ea subliniază importanța înțelegerii puterii rezistenței pașnice, exemplificată prin acțiunile Danemarcei în timpul Holocaustului.

Conceptul lui Arendt de banalitate a răului, deși criticat de unii, subliniază potențialul indivizilor obișnuiți de a comite atrocități în anumite condiții sociale. Opera sa a inspirat diverși regizori, care au explorat aceste teme ale complăcerii morale și ale lipsei de empatie în portretizările lor ale evenimentelor istorice și contemporane.

În epoca modernă, termenul este folosit pentru a se referi la activitățile anumitor indivizi din istorie care au comis acte de violență îngrozitoare și au demonstrat în comportamentul lor o lipsă de empatie față de ceilalți. Nu s-a demonstrat că aceste persoane au trăit evenimente traumatice sau au prezentat trăsături de personalitate anormale care să le justifice comportamentul. În termeni simpli, indiferent de comportamentul lor, au fost indivizi obișnuiți.

¹ Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalén. Un estudio acerca de la banalidad del mal*, Carlos Ribalta (trans.), Barcelona, Editorial Lumen, 1999, p. 477.

Capitolul se încheie cu o examinare a filmului lui Jonathan Glazer *The zone of interest* (2023), care prezintă viața cuplului Höss, care trăiește liniștit în apropierea unui lagăr de concentrare.

Acest film este o aplicație clară a ceea ce se întâmplă atunci când banalitatea răului se instalează în inima unei familii și a unei societăți și un memento emoționant al consecințelor posibile atunci când societatea începe să tolereze intolerabilul.

Capitolul 3 prezintă abordările regizorului Peter Watkins cu privire la utilizarea Monoformei în limbajul audiovizual de astăzi și oferă o critică acerbă a MAVM-urilor (Mass Audiovisual Media)² pentru modul în care acestea exclud publicul din actul comunicativ pe care ar trebui să îl permită. De asemenea, el critică procesele pe care le numește Universal Clock și Pitching, prin care industria își stabilește unilateral termenii și exclude diferite limbaje și moduri de comunicare.

Acest capitol își propune să elucideze componentele primare ale Monoformei, un concept care, susțin eu, a avut un impact semnificativ asupra gândirii critice în Chile și România. Vreau să înțeleg încercarea lui Watkins de a explica criza mediatică și să aplic teoria sa a refuzului la concepția conținutului audiovizual în filmul său *La Commune*.

Acest capitol discută viziunea lui Watkins asupra lumii, abordarea sa colaborativă și obiectivele pe care le-a urmărit în timp ce lucra la producția *La Commune*, un film care folosește o narațiune distopică pentru a descrie luptele unui grup de săteni care se ridică împotriva acțiunilor opresive ale unei clase privilegiate. Watkins urmărește să documenteze un aspect mai puțin cunoscut al istoriei folosind teoriile și metodele sale.

Prima secțiune a acestei disertații, intitulată *Violența, banalitatea răului și controlul maselor*, este acum completă. În această secțiune, am încercat să ofer o prezentare generală a principiilor utilizate în timpul dictaturilor din Chile și România, care continuă să aibă un impact asupra societăților în care trăim astăzi.

Dictaturile din România și Chile sunt disecate în capitolul 4, împreună cu concepțiile lor diferite despre ceea ce doreau de la artiști și despre operele de artă care au fost create în timp ce se aflau la putere. Este imposibil să separăm aspectul politic de crearea unor opere de artă, fie că este vorba de artă politică în cazul României sau de artă apolitică în cazul Chile.

² Peter Watkins, *La Crisis de los Medios*, Juan José Pulido (trans.), Ciudad de México, Editorial Mangos de Hacha, 2015, p. 7.

În timp ce regimul autoritar din Chile și regimul totalitar din România au încercat amândouă să monopolizeze activitățile culturale și să impună arta oficială în conformitate cu obiectivele politice, abordările lor diferă semnificativ.³ În Chile, arta a devenit un mediu de rezistență politică în ciuda încercărilor de a o depolitiza, în timp ce în România arta a fost vădit politizată și controlată strict.

Capitolul examinează regimul lui Nicolae Ceaușescu, observând trecerea sa de la reformismul inițial la represiunea severă, și contrastează cu experiența Chile sub Augusto Pinochet, marcată de represiunea brutală și reformele economice neoliberale. Aici s-au pus bazele cadrelor politice și economice în care societățile noastre contemporane încearcă să urmărească o dezvoltare evazivă. Această moștenire continuă să ne modeleze viața de zi cu zi, chiar și după trecerea timpului. După prezentarea generală a regimului românesc, filmul documentar care urmează să fie analizat este *Videograms of a Revolution*, regizat de Andrei Ujică și Harun Farocki. Filmul prezintă imagini de la mai multe camere care prezintă o revoluție televizată violentă, greu de crezut pentru telespectatorii români, evidențiind tensiunea dintre democratizarea și manipularea mass-media.

După o descriere a dictaturii chiliene, în care este abordat rolul Bisericii Catolice și al fotografiilor independenți în rezistența și documentarea represiunii din Chile, filmul analizat este *La ciudad de los fotógrafos*, care salvează imaginile care au fost realizate de un grup de fotografi care au trăit acele momente dificile. Acești artiști și-au lăsat fotografiile atât ca mărturie artistică, cât și ca înregistrare istorică. Capitolul evidențiază relația complexă dintre puterea politică și expresia artistică în contexte autoritare.

Capitolul 5 oferă o analiză detaliată a unui scurtmetraj chilian și a unui lungmetraj românesc, ambele prezentând un caz local de încălcare a drepturilor omului în țările în cauză.

În ceea ce privește Chile, prezintă viața lui Ingrid Olderöck, un fost ofițer de poliție care a fost recrutat pentru a se alătura DINA, agenția responsabilă de persecutarea și eliminarea opozanților dictaturii lui Pinochet. Olderöck și-a câștigat notorietatea pentru că a dresat un câine pe nume Volodia pentru a se angaja în violențe sexuale împotriva deținuților.

În România, vă prezintă povestea lui Mugur Călinescu, un tânăr de 16 ani care, în 1981, a scris mesaje politice pe străzile din Botoșani cu scopul de a stârni un sentiment de rezistență în

³ Caterina Preda, *Art and Politics under Modern Dictatorships. A Comparison of Chile and Romania*, Cham, Springer International Publishing, 2017, p. 6.

rândul locuitorilor. Mugur a fost supus anchetei, interogatoriului și hărțuirii de către Securitate, împreună cu familia sa, pe o durată de doi ani, datorită acțiunilor sale îndrăznețe. Aceste circumstanțe au persistat până la moartea sa, care continuă să fie înconjurată de incertitudine.

Scurtmetrajul *Bestia*, regizat de Hugo Covarrubias, și filmul *Tipografic Majuscul*, regizat de Radu Jude, sunt analizate în acest capitol, care încearcă să arate modul în care banalitatea răului a fost aplicată în ambele țări într-o perioadă în care deținuții nu aveau garanțiile elementare de respect și protecție.

Capitolul 6 delimitează numeroasele variabile care au declanșat protestele din octombrie 2019 din Chile. Acesta încorporează un număr extins de referințe cinematografice pentru a documenta aceste evenimente și probleme societale atât în Chile, cât și în România. Acest lucru este făcut pentru a sublinia caracteristicile comune dintre cele două țări, în ciuda contextelor lor sociale diferite.

Într-o secțiune ulterioară a capitolului, voi evidenția o colecție de documentare și scurtmetraje care au abordat în mod specific subiectul revoltei chiliene. Aceste lucrări subliniază importanța documentării prompte a evenimentelor ca mijloc de a contesta narațiunea oficială.

În următoarea parte a capitolului, încerc să clarific conceptul de “monopol al violenței”⁴ definit de Max Weber, introducând în același timp o formă de rezistență non-violentă propusă de filosoful Judith Butler.

Filmul care urmează să fie analizat este *No*, regizat de Pablo Larraín, care examinează producția de propagandă televizată în timpul plebiscitului din 1988 din Chile. Acest plebiscit a marcat restaurarea democrației și sfârșitul dictaturii militare.

Chile/România: un studiu al dictaturilor reflectate în film este titlul celei de-a doua părți a acestei lucrări, care a fost acum finalizată.

Scopul acestei teze este de a înțelege contextul lungmetrajului *Tipografic Majuscul* și al scurtmetrajului *Bestia*, ambele mărturii ale vieții în timpul dictaturii din Chile și România. Ea explorează natura complexă a violenței și modul în care forțele situaționale influențează utilizarea acesteia. Se pune un accent puternic pe importanța înțelegerii mediilor politice în care au avut loc aceste incidente, precum și pe cerința ca sistemele judiciare să își îndeplinească responsabilitatea

⁴ Max Weber, *The Vocation Lectures. „Science as a Vocation” „Politics as a Vocation”*, Indianapolis, Hackett Publishing Company, 2004, p. 33.

de a pune capăt impunității. Modul de operare folosit de Ingrid Olderöck și de Securitate demonstrează utilizarea banalității răului în ambele cazuri analizate.

Monoforma influențează semnificativ capacitatea de gândire critică a populației și limbajul mediatic, care poate influența telespectatorii să voteze pe baza conținutului pe care l-au văzut la televizor sau pe internet. Acoperirea știrilor poate marginaliza anumite segmente ale populației, contribuind la creșterea violenței în cadrul societăților.

În timpul dictaturii lui Pinochet, posturile de televiziune au fost gestionate cu influență politică, ceea ce a dus la promovarea programelor axate pe divertisment și la creșterea timpului alocat publicității. Acest lucru a dus la utilizarea omniprezentă a televiziunii în Chile, în special în ceea ce privește receptarea și răspunsul la propaganda de stat. În prezent, televiziunea continuă să aibă un impact semnificativ asupra gospodăriilor chiliene, jucând un rol în difuzarea propagandei și în gestionarea scandalurilor.

Principiile folosite în timpul dictaturilor din Chile și România continuă să exercite o influență asupra societăților de astăzi. Conceptul de banalitate a răului continuă să inspire artiști și regizori, în special în mediul post-pandemic, cu creșterea ideologiilor de extremă dreaptă și de extremă stângă.

Ambele dictaturi au insuflat teamă în rândul populației prin represiune fizică, amenințări și propagandă, provocând o ruptură în țesutul social. Pentru a depăși moștenirea fricii, societățile trebuie să supună aparatul de stat supravegherii sociale și politice, să asigure respectarea drepturilor omului și să consolideze sistemul judiciar. Industria cinematografică are o responsabilitate importantă de a expune și de a face public adevărul cu privire la abuzurile și crimele comise.

Cazurile *Bestia* și *Tipografic Majuscul* ilustrează importanța memoriei istorice și impactul narațiunilor lor asupra publicului. *Bestia* a fost al doilea scurtmetraj chilian nominalizat la Oscar în Statele Unite, iar povestea lui Ingrid Olderöck este acum cunoscută în America Latină. Filmul bazat pe povestea lui Mugur Călinescu va dăinui și va atrage cercetători și spectatori români.

Teoriile conspirației pot fi infirmate prin intermediul operelor cinematografice, acestea aducând publicul mai aproape de istoria țării. Ambele opere au primit sprijin din partea instituțiilor statului, care ar trebui menținut ca un angajament pe termen lung.

Eugenio Tironi indică:

“Pacea și ordinea socială sunt întotdeauna cuceriri neterminate, fragile și supuse propriei lor distrugerii.”⁵ Furia manifestată în cadrul protestelor arată că societatea chiliană a devenit politizată, iar cetățenii au înțeles că protestul este un drept democratic. Fiecare criză declanșează creativitatea și reflecția, ducând la rupturi culturale care deschid noi posibilități pentru societate.

Problemele sociale au fost reflectate în cinematografia din Chile și România. În Chile, documentarele și scurtmetrajele cu buget redus au apărut pentru a înregistra protestele de stradă, în timp ce în România, politizarea artei în timpul dictaturii a condus la efectul opus. Cu toate acestea, există lucrări care portretizează problemele populației și, în ultimii ani, am văzut lucrări mult mai politizate, cum ar fi ultimele filme ale lui Radu Jude și, poate, cel mai cunoscut exemplu la nivel internațional: documentarul *Colectiv* (2019), regizat de Alexander Nanau.

Mediul cinematografic nu este singurul canal de documentare a problemelor sociale în timpul protestelor sociale. Spectacolul *Un violador en tu camino* al colectivului Las Tesis a avut un impact internațional semnificativ, combinând eficient violența de gen cu un discurs direct și critic într-un mod accesibil și replicabil.

Terence, dramaturgul roman antic născut în sclavie, s-a exprimat astfel:

“Nimic uman nu îmi este străin.”⁶

Această afirmație pare să corespundă abordării propuse de Judith Butler pentru a face față violenței. Pentru a coexista armonios în societățile noastre, este esențial să menținem o dedicare fermă pentru egalitate și recunoașterea valorii existenței fiecărui individ. Acest lucru este esențial dacă dorim să continuăm să trăim împreună în societățile noastre, în care inegalitățile în diferite aspecte ale vieții devin din ce în ce mai evidente și mai greu de tolerat.

⁵ Eugenio Tironi, *Autoritarismo, Modernización y Marginalidad. El caso de Chile 1973-1989*, Santiago de Chile, Ediciones SUR, 1990, p. 13.

⁶ Philip Zimbardo, *El efecto Lucifer. El porqué de la maldad*, Genís Sánchez Barberán (trans.), Barcelona, Paidós (epub), 2012, p. 767.

Cuvinte-cheie: *violență, România, Chile, Carabineros, Securitate, Mugur Călinescu, banalitatea răului, Monoform, film, repercusiuni, Bestia, Tipografic Majuscul.*